
IN MEMORIAM

MARCU GABINSCHI
(15.09.1932 – 13.04.2020)

La 15 septembrie 2022 s-ar fi împlinit 90 de ani de la nașterea reputatului lingvist Marcu Gabinschi, distins cercetător în lingvistica balcanică, romanică și cea generală, în sociolingvistică, glotonimie și lexicografie. Fiind instruit la școala leningrădeană de gramatică, el a explicat unele probleme fundamentale de lingvistică pe baza faptelor din limbile ce le cunoștea. S-a distins printr-o prestigioasă activitate științifică și printr-o operă apreciată în literatura de specialitate. Activitatea de cercetare se caracterizează prin profunzime și rigurozitate, prin noi abordări ale faptelor de limbă examinate în baza propriilor criterii. A fost un model de activitate fructuoasă pe tărâmul științei. Este autor a peste 300 de lucrări științifice scrise în limbile română, rusă, germană, engleză, spaniolă ș.a.

Savantul Marcu Gabinschi este unul dintre puținii albașiți și unul dintre primii lingviști care a cercetat limba sefardă în fosta URSS.

Marcu Gabinschi s-a născut la 15 septembrie 1932, în or. Odessa, într-o familie de medici. În timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial și-a petrecut copilăria ca refugiat la Gagra, în Abhazia, apoi la Semipalatinsk, în Kazahstan. După război, în 1946, revine împreună cu familia la Odessa, unde își continuă studiile medii generale.

În copilărie, alături de limbile vorbite în familie – rusa și ucraineana, a învățat, de la bunica și apoi la școală, limba germană, limbă străină în care își va scrie o serie de studii, articole și comunicări științifice. Fiind pasionat de mare, a învățat limba engleză. Visul de a deveni marinar îl aducea deseori în port, unde asculta cu mult interes discuțiile marinarilor de pe corăbiile străine ancorate la Odessa. De la ei a deprins puțină spaniolă, italiană, portugheză și franceză. Pasiunea pentru învățarea limbilor însă s-a manifestat în adolescență,

când s-a apucat să învețe de sine stătător limba spaniolă, aceasta trezindu-i interesul și pentru studierea altor limbi romanice.

Stăpânea mai mult de zece limbi, printre care germana, spaniola, italiana, portugheza, franceza, învățate în copilărie și la facultate, și româna, albaneza, sefarda, ivrit, neogreaca, macedoneana și aromâna, însușite individual, în timpul studiilor, și pe parcursul activității de cercetare. Însuși Marcu Gabinschi spunea că e greu să precizeze câte limbi posedă, deoarece unele le cunoștea mai bine – le vorbea fluent, altele mai puțin bine – citea sau comunica în ele, iar în câteva limbi se descurca bine, apelând, din când în când, la dicționar.

Studiile superioare și le face la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Leningrad (St. Petersburg), Catedra de limbi romanice, specialitatea limba spaniolă, avându-l ca profesor pe renumitul hispanist Gh. V. Stepanov. Pentru a-și perfecționa spaniola vorbită, discuta, în permanență, cu copiii spanioli, refugiați în fosta Uniune Sovietică.

Perioada studiilor universitare a tânărului Marcu Gabinschi coincide cu activitatea științifică a celei de-a doua generații a școlii leningrădene de gramatică. Avându-i în calitate de profesori pe renumiții lingviști Iu. S. Maslov, B. A. Larin, A. V. Feodorov, A. V. Desnițkaia, reprezentanți ai acestei școli lingvistice, el face studii serioase și capătă o bună pregătire teoretică, însușind noile idei în lingvistică. În același timp, începe să studieze individual limba română.

Potrivit propriilor mărturii, limba română a învățat-o fiind student romanist, abonând, în acest scop, ziarul *Moldova socialistă* și ascultând, la radio, emisiuni în limba română. În 1951, la anul IV de studii la facultate, face rost de *Manualul de sintaxă a limbii moldovenești*, care-l avea printre autori pe dialectologul Victor Comarnițchi, viitorul său coleg de institut. Datorită acestui manual, în 1952, a început să vorbească limba română (v. *Philologia*, 2010, p. 141-142). În însușirea limbii române, după cum mărturisește însuși Marcu Gabinschi, în amintirile sale despre hispanistul și dialectologul Vitalie Sorbală (1926–1979), i-au fost de un real folos contactele cu studenții români de la facultate, Ariton Vraciu (1927–1987), de la Iași, și Ion Moise (1928–2007), de la Pitești, care, în acel timp, își făceau studiile la Catedra de limba și literatura rusă, ulterior renumiți lingviști și profesori univesitari români. Împreună discutau, în rusă, dar și în română, diversele probleme ce-i preocupau, astfel încât, spre sfârșitul studiilor universitare, învățase să vorbească relativ bine românește.

În 1953, după absolvirea universității, a avut ordin de repartizare, în calitate de specialist în romanistică, la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură a Filialei Moldovenești a Academiei de Științe din URSS (azi Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”), unde își începe activitatea științifică și lucrează neîntrerupt până la sfârșitul vieții. La Institut, este inclus în grupul de elaborare

a *Ortografiei limbii moldovenești*, lucrare colectivă, apărută în 1957.

Ca lexicograf, a participat la elaborarea dicționarelor: *Dicționarul moldovenesc-rusesc* (Moscova, 1961); *Dicționarul rus-moldovenesc* (în trei volume), editat la Chișinău între anii 1986–1988. Tot ca lexicograf a colaborat la *Dicționarul de derivate al limbii române*, coordonat de Nicolae Raevschi, lucrare care nu a văzut lumina tiparului.

După facultate, între anii 1954–1960, din porniri „pragmatice”, ca autodidact, a învățat limba albaneză, faptele căreia i-au servit drept material de bază în lucrările sale pentru obținerea titlurilor științifice de doctor și doctor habilitat, dar și în multe dintre cercetările sale ulterioare.

La Chișinău, aflându-se în spațiul național de vorbire a limbii române, ca romanist, observă un șir de particularități ale acesteia și își propune investigații asupra trăsăturilor originale ale limbii române în raport cu limbile romanice occidentale. Studiind albaneza și limbile balcanice, face investigații asupra trăsăturilor originale ale limbii române în raport cu limbile balcanice, în special cu albaneza. Concomitent, întreprinde și cercetări în domeniul substratului, primul articol publicându-l în 1956, în prestigioasa revistă *Вопросы языкознания*. Autorul insistă în acest articol, dar și în cele ulterioare scrise la această temă, asupra folosirii datelor de limbă albaneză în examinarea elementelor autohtone din limba română, atrage atenția asupra necesității investigării și interpretării relațiilor și a trăsăturilor comune între română și albaneză, precum și asupra trăsăturilor comune limbilor balcanice.

Între anii 1960–1964, își face studiile la doctorantură (învățământ cu frecvență redusă) la Universitatea de Stat din Leningrad, unde a avut-o, drept conducător științific, pe reputata lingvistă A. V. Desnițkaia, specialistă în indoeuropeistică, germanistică și albanistică (intemeietoare a Catedrei de albanistică (1957), dar și a cercetărilor albanistice la Leningrad), care a influențat asupra preocupărilor lingvistice ulterioare ale tânărului discipol și l-a orientat în alegerea direcțiilor de cercetare științifică.

E de subliniat că studiile făcute la Leningrad l-au format ca cercetător științific serios în câteva domenii ale lingvisticii strâns legate de cele în care activau și dascălii săi. Astfel, el face investigații în balcanistică, romanistică, lingvistică generală, gramatică istorică și teoretică, își propune cercetări aprofundate în albanistică, devenind unul dintre puținii albașiți din spațiul ex-sovietic.

În 1967, susține cu succes teza de doctor cu tema „Возникновение инфинитива как вторичный балканский языковой процесс. На материале албанского языка”, editată, în același an, ca monografie, cu titlu identic, la prestigioasa editură „Наука”. Totodată, în baza cercetărilor privind infinitivul în albaneză și infinitivitatea în limbile balcanice, lucrează și asupra monografiei „Появление и утрата первичного албанского инфинитива

(к проблеме инфинитивности в балканских языках)”, apărută la Leningrad (1970). Pe baza acestei monografii, în anul 1972, la Leningrad, își susține teza de doctor habilitat.

Preocupările științifice din prima perioadă de activitate ale tânărului cercetător Marcu Gabinschi țin mai cu seamă de cercetarea infinitivului și a infinitivității în română și albaneză, în limbile romanice și balcanice. Îl preocupă, de asemenea, și unele probleme de lingvistică generală și gramatică teoretică (de ex., se pronunță asupra unei definiții general-lingvistice a substantivului, asupra particularităților general-lingvistice a părților de vorbire etc., face cercetări etimologice și de istorie a limbii, în baza materialului limbii române. De fapt, nu numai tratarea infinitivului, dar și a celorlalte forme nominale ale verbului, în special a supinului, și-au găsit oglindire în lucrările lui Marcu Gabinschi. Asestea fiind teme de investigație care s-au aflat în vizorul cunoscutului cercetător de la Chișinău decenii în șir.

În cercetările de gramatică, Marcu Gabinschi se oprește la unele categorii morfologice descrise, în mod obișnuit, în gramaticile teoretice, însă încă puțin conștientizate pe anumite planuri în analiza lingvistică în limbi particulare sau în grupuri de limbi. Își expune punctul de vedere asupra unor fenomene importante de limbă, care nu întotdeauna a coincis cu părerile altor specialiști în domeniu, cum ar fi, de exemplu, tratarea supinului. În lucrările sale atestăm aplicarea criteriilor lingvisticii generale privind noțiunile claselor de cuvinte, ale categoriilor morfologice și ale noțiunilor contiguie. Pentru a putea fi analizate, introduce în uz noțiuni și principii potrivite criteriilor simplității și clarității, propune noi metode și criterii de analiză, precizări la tratările anterioare. El relevă trăsături „de-a dreptul globale” ale limbii române, încă nerelevante explicit, la timpul respectiv. Astfel, în contradicțiile tradiționale ale gramaticii limbii române el vede o trăsătură globală a ei, depistarea căreia, ca atare, a făcut posibilă înlăturarea contradicțiilor în tratarea cazului genitiv, a articolului, a infinitivului ș.a. Este vorba despre un tip original de aloformă pozițională (logoforma având o variantă care poate constitui un enunț eliptic aparte și alta care nu-l poate constitui) proprie oricărui nume la cazul genitiv și oricărui verb la infinitiv din limba română. Această trăsătură nu se regăsește în nici una dintre limbile romanice și balcanice. În relevarea explicită a fenomenului dat de alomorfie, Marcu Gabinschi identifică tipul românesc, numit de el *alautemie*, tip necunoscut de limbile germanice. După cum observă, morfemele discontinui pentru formele de genitiv și infinitiv din limba română impun cu strictețe aceleași schimbări regulate. În tratarea fenomenului morfemului discontinuu el introduce noțiunea de *confix* și insistă asupra necesității precizării acestuia (în raport cu definirea dată de A. A. Reformațki ș.a.). În unele dintre studiile sale, relevă originalitatea limbii române privind numeralele cardinale și ordinale,

considerate într-o serie de limbi adjective cu sens numeric. Însă pe de altă parte, realizând analiza unităților morfologice elementare din română și albaneză în corelație cu corespondentele lor din limbile balcanice și romanice, Marcu Gabinschi indică și asupra unor structuri/modele tipice lor.

În problema identificării claselor de cuvinte/părților de vorbire, Marcu Gabinschi propune și aplicarea metodelor polistabilă și polistadială, metode noi care reflectă realitatea obiectivă, deoarece clasele de cuvinte sunt structurate, prin însăși natura lor, după criterii diferite.

Probleme de gramatică abordate și investigate de omul de știință Marcu Gabinschi se regăsesc în următoarele titluri de carte: *Очерки по основаниям грамматики* (1972), *Грамматическое варьирование в молдавском языке* (1980), *Din problemele gramaticii și derivării române* (1991), *Пособие по морфологии дакороманского глагола. Глагольные категории и анегории в синхронии и диахронии* (2002), *Formele verbale nepredicative și nonconjunctivale ale limbii române: pe marginea tratării lor în gramatica oficială* (2010), *Lucrări alese de lingvistică română* (2012), *Studii de limbă română* (2017).

O serie dintre rezultatele științifice enumerate (v. *supra*) ale lui Marcu Gabinschi reprezintă, în același timp, și realizări în balcanistică. În acest domeniu a investigat cazurile greu de delimitat ale substantivității postverbale, paraverbale și a verbalității nepredicative în limbile balcanice, a abordat problema etimologiei/genezei unor balcanisme morfologice (de ex., despre infinitivitate și gerundizare), a convergențelor sintactice ale românei cu albaneza, a izoglozelor gramaticale în uniunile de limbi. Face confruntări intra- și extrabalcanice în frazeologie, paremiologie, semantică și sintaxă și stabilește conexiunile balcanice ale unor frazeologisme românești.

Demnă de remarcat este și contribuția lui Marcu Gabinschi la precizarea noțiunii de balcanism. Tot lui îi aparține relevarea factorului denumit „neobalcanic”, prin care se subînțelege „utilizarea limbilor incluse relativ recent în circuitul balcanic [cazul sefardei] ca modele naturale ale limbilor balcanice vechi” în faza de „balcanizare incipientă”. Astfel, prin stabilirea trăsăturilor comune originare între limbile balcanice, el confirmă realitatea unor structuri/fapte vechi de limbă evolute și examinează „mecanismul contactelor” ca factor hotărâtor al comunității limbilor balcanice. În unul dintre ultimele sale articole, vine cu rectificări la tratarea general acceptată a balcanismelor, aducând unele exemple. În lucrarea *Балканский инфинитив – очередной этап дискуссии. Антикритический обзор* (2008), autorul vine cu fapte noi și variate în baza cărora își propune să afle dacă infinitivul a suportat schimbări în limbile balcanice, de la apariția primelor sale monografii la temă. În final, el constată tendința folosirii doar a unora dintre formele acestuia, precum și un proces de evoluție a infinitivului secundar comun în acest grup de limbi.

Investigațiile în domeniul gramaticii, în special cele privind infinitivul în limbile romanice și balcanice, îl apropie pe lingvistul hispanist, Marcu Gabinschi, încă în anii '60 ai secolului trecut, de un nou domeniu de cercetare, cel al limbii sefarde (limba evreilor emigrați din Spania la sf. sec. al XV-lea, în 1498), de idiomul balcanic al acesteia. Investigațiile în acest domeniu privesc începuturile pierderii infinitivului în graiurile sefardei din Macedonia și în idiomul sefardei din Balcani, în general, etiologia fenomenului dat, pierderea infinitivului balcanic în lumina faptelor din limba sefardă, sefarda ca sursă de informație balcanologică, deosebiri între dialectele sefarde din Balcani și Magreba, etiologia balcanismelor, sefarda ca idiom balcanic etc. Ca rezultat, autorul scoate în evidență trăsăturile care deosebesc sefarda din Balcani de spaniolă și o apropiere de limbile vechi balcanice, inclusiv de română (balcanizarea căreia e probabil să se fi început încă în străromână, dacă nu chiar în latina locală (balcanică) cu fenomenele care se observă actualmente în sefardă).

În urma investigațiilor nominalizate, făcute timp de două decenii și jumătate, Marcu Gabinschi editează, în 1992, monografia *Сепхардский (еврейско-испанский) язык. Балканское наречие (Limba sefardă (iudeo-spaniolă). Idiomul balcanic)*. Investigațiile date sunt continuate și după apariția lucrării, abordând sefarda în lumina noilor discuții, sub raport balcanologic. Face cercetări asupra unor apelative și antroponime din sefardă, asupra unor balcanisme pătrunse în această limbă (graiul magreb), dar și noi investigații privind sefarda din punct de vedere balcanologic etc.

Monografia sa despre limba sefardă, apărută în 1992, la Chișinău, a fost tradusă în limba germană, în anul 2011, la Tübingen, de către Henrich Kohring și Winfried Busse, având titlul *Sephardische Sprache*. Traducerea monografiei în limba germană este o apreciere a specialiștilor de peste hotare privind rezultatele cercetărilor făcute de Marcu Gabinschi în lingvistica balcanică și romanică (hispanică).

În domeniul istoriei limbii, Marcu Gabinschi se face cunoscut încă în tinerețe, când începe investigarea elementelor autohtone ale limbii române. Semnează, în calitate de coautor, lucrări importante precum: *Curs de gramatică istorică a limbii moldovenești* (1964). Această lucrare de stringentă necesitate a fost revăzută, completată și reeditată în 1991 cu denumirea *Curs de gramatică istorică a limbii române*. Sub redacția lui Marcu Gabinschi și a lui Nicolae Raevschi, în 1978, apare, la Chișinău, *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, lucrare realizată cu participarea unei echipe de cercetători de la Institut – Silviu Berejan, Alexandru Dârul și Tatiana Iliășenco.

În 1998, în calitate de autor, Marcu Gabinschi scoate de sub tipar *Dicționar de dublete etimologice ale limbii române*, cu un bogat studiu teoretic introductiv la temă (prezentarea dubletelor ocupă 116 p. din dicționar). Propunându-și

prezentarea unui tablou cât mai amplu al dublării etimologice în limba română, lucrează la *Dicționar de rizodublete etimologice ale limbii române* (2007), care include fondul congener, de la ediția din 1998, relevând multe sute de cazuri de înrudire între cuvinte.

Etimologia cuvintelor este o temă la care a lucrat mai bine de jumătate de secol cercetătorul științific Marcu Gabinschi. În această perioadă de timp, a înaintat mai mult de 50 de etimologii, inclusiv etimologii ale unor antroponime, toponime, etnonime, ale unor denumiri folclorice; precum și etimologii ale unor cuvinte românești, împrumutate în alte limbi, etimologii balcanice; aduce precizări privind etimologia unor cuvinte românești (spre ex.: *barc*, *bulihar*, *chintuț*, *doină*, *dolofan*, *fălagă*, *măciucă*/alb. *mësukë/msukë*, *măngălesc*, *oră*, *tartabel* ș.a.).

În ultimii ani ai vieții, Marcu Gabinschi a lucrat la *Mic dicționar etimologic al limbii române* (Chișinău, 2021, 468 p.), acesta fiind și ultima apariție editorială semnată de el. Dicționarul nominalizat propune utilizatorului date cu privire la originea cuvintelor ce fac parte din vocabularul limbii române literare contemporane. În dicționar sunt incluse numai cuvintele nederivate (adică primare în limba română) cu etimologie general acceptată, dar și cuvintele cu etimologie nesigură sau neclară/necunoscută, indicându-se, în cazul celor din urmă, că etimologia propusă este una probabilă, posibilă, controversată sau necunoscută. În cazurile mai puțin clare, se aduc explicații fonetice, morfologice, semantice sau din istoria cuvântului-etimon în limba sursă. Explicații suplimentare, informații mai multe se aduc în cazul cuvintelor de posibilă origine geto-dacă, la fel se procedează și în cazul etimologiei cuvintelor cu o evoluție semantică sinuoasă și tipologic rară, pentru care autorul oferă explicații semasiologice.

La cea de-a doua perioadă a activității științifice, pot fi raportate majoritatea investigațiilor în glotonimie: cercetările privind inconsistența criteriului glotonimic de clasificare a limbilor, statutul glotic al aromânei, dar și cele privind repetarea ca fenomen semiotic în general și glotic în particular. Se cer remarcate contribuțiile sale la identificarea cuvântului ca fenomen glotic general, dar și opiniile sale asupra situației glotice din Republica Moldova.

Astfel, în activitatea omului de știință Marcu Gabinschi pot fi menționate două direcții de investigație: cercetarea trăsăturilor originale ale limbii române, absente în limbile romanice occidentale și descrierea limbilor potrivit unora și aceluiași criterii lingvistice generale, stabilirea cărora o consideră drept sarcină de prim ordin a lingvisticii. Examinând limbile din perspectiva acestor două direcții de cercetare, Marcu Gabinschi a descris apariția secundară în limba română a infinitivului, proces petrecut în majoritatea limbilor indoeuropene, dar și în alte familii de limbi încă în preistorie, deci inaccesibil observărilor

noastre directe, fapt care face limba română deosebit de reprezentativă pentru lingvistică. Lansând această idee, Marcu Gabinschi a formulat și criteriile lingvistice generale ale infinitivității, precum și cele ale fenomenelor contrarii (prezente în constituirea părților de vorbire în general și a unora dintre ele în particular).

Un rezultat valoros, obținut de Marcu Gabinschi, este și depistarea unei trăsături globale *sui generis* a limbii române, numită de el *alautemie sufixal-confixală*, precum și însăși identificarea fenomenului de *confix* în baza faptelor de limbă română, ceea ce a permis înlăturarea din descrierea ei a unei serii de contradicții tradiționale ce vizează infinitivul, genitivul, articolul, numeralul, prepoziția ș.a. Aceste cercetări au avut drept bază criteriile lingvistice generale elaborate de autor. Chestiunile au fost examinate de Marcu Gabinschi individual, pe materialul limbilor română și albaneză, continuând, în acest fel, tradiția româno-albanistică inițiată de J. Thunmann, Al. Philippide, A. Candrea și continuată acum în România.

Descrierea și folosirea limbii sefarde (a idiomului balcanic) ca limbă neobalcanică este o altă realizare importantă a reputatului lingvist Marcu Gabinschi, deoarece aceasta constituie un model viu al unei limbi romanice în stadiul incipient de balcanizare, adică un model viu al procesului incipient de balcanizare în derulare, reproducând faza în care s-a aflat străromâna sau chiar latina locală (balcanică) în primele secole ale erei noastre.

Marcu Gabinschi s-a remarcat și în calitate de recenzent al unor lucrări științifice apărute în țară și peste hotare. A participat la numeroase congrese internaționale de lingvistică, precum și la alte manifestări științifice naționale și internaționale, în cadrul cărora și-a prezentat realizările științifice obținute. A fost referent oficial și membru în numeroase comisii de susținere a tezelor de doctor și doctor habilitat.

Marcu Gabinschi este deținător al Premiului de Stat al Republicii Moldova (1989) pentru lucrarea colectivă *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*.

În cei peste 65 de ani de activitate științifică, pusă necondiționat și cinstit în slujba științei, Marcu Gabinschi s-a dovedit a fi un pasionat al investigației lingvistice, dedicat cauzei științei și adevărului științific, un model de slujire și competență.

Membrii Sectorului de istorie a limbii, dialectologie și onomastică,
Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” (Chișinău)